

اصول و شیوه‌های حاکم بر ارتباطات میان فرهنگی در بورکینافاسو

محسن قنبری نیک^۱ یوسف بلم^۲

چکیده:

بورکینافاسو به عنوان جامعه‌ای چندفرهنگی متشکل از ۶۰ گروه قومی و ۸۰ زبان محلی، نمونه‌ای بارز از ضرورت مدیریت تعاملات فرهنگی برای حفظ انسجام اجتماعی و توسعه پایدار است. این پژوهش با هدف تبیین نظام‌مند اصول و شیوه‌های حاکم بر ارتباطات میان فرهنگی در این کشور و با روش تحقیق کتابخانه‌ای انجام شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که احترام به تنوع قومی-مذهبی، ترویج گفت‌وگوی سازنده بین نهادهای سنتی و مدرن، و تقویت همگرایی فرهنگی از طریق رسانه‌ها، اصول کلیدی حاکم بر این تعاملات هستند.

در سطح شیوه‌های عملی، برگزاری جشنواره‌های مشترک (مانند ناکومسه)، آموزش چندزبانه در مدارس، استفاده از شبکه‌های اجتماعی برای تبادل فرهنگی، و بهره‌گیری از سازوکارهای سنتی حل اختلاف (مانند نظام «پالابر») از جمله راهکارهای مؤثر شناسایی شده‌اند.

این پژوهش الگویی بومی ارائه می‌دهد که می‌تواند به مدیریت تعاملات فرهنگی و تقویت همزیستی مسالمت‌آمیز در سایر جوامع چندفرهنگی نیز کمک کند.

کلمات کلیدی: اصول؛ شیوه‌ها؛ ارتباطات؛ میان فرهنگی؛ بورکینافاسو.

^۱. استاد یار دانشگاه معارف اسلامی

^۲. کارشناسی ارشد گروه تبلیغ و ارتباطات (نویسنده مسئول) bissouf36@gmail.com

^۳. تاریخ دریافت ۱۴۰۴/۸/۲۵ تاریخ تأیید ۱۴۰۴/۹/۲۰

جهانی‌شدن و افزایش تعاملات انسانی، ارتباطات میان‌فرهنگی را به یکی از ارکان اساسی جوامع مدرن تبدیل کرده است. در این میان، کشورهای دارای تنوع قومی و مذهبی بالا، مانند بسیاری از کشورهای آفریقایی، بیش از دیگران نیازمند شناخت و مدیریت این تعاملات هستند. بورکینافاسو، با پیشینه تاریخی غنی و ترکیب قومی پیچیده متشکل از گروه‌هایی مانند موسی، فولانی، بوبو، دیولا و گورونسی، عرصه‌ای طبیعی برای مطالعه این پدیده به شمار می‌رود. اگرچه نهادهای اجتماعی مختلفی از جمله حکومت، رهبران سنتی و رسانه‌ها در این کشور نقش کلیدی در تسهیل یا تضعیف گفت‌وگوی بین‌فرهنگی ایفا می‌کنند، اما تاکنون پژوهش مستقلی به تحلیل نظام‌مند اصول و شیوه‌های حاکم بر این ارتباطات نپرداخته است. این مقاله با اتکا بر یک پژوهش کتابخانه‌ای، در پی پر کردن این خلأ و ارائه چارچوبی برای درک بهتر سازوکارهای تعامل فرهنگی در بورکینافاسو است.

روش تحقیق

روش این مقاله از نوع توصیفی-تحلیلی است و با اتکا به منابع کتابخانه‌ای و اسناد معتبر به بررسی اصول و شیوه‌های حاکم بر ارتباطات میان‌فرهنگی در بورکینافاسو پرداخته است.

مفهوم شناسی

اصول، جمع اصل و در لغت به معنای ریشه، بنیاد و نژاد می‌باشد. «اصل» در لغت بر «ته و بن» هر چیز اطلاق می‌گردد. راغب در مفردات می‌گوید: «استأصل استئصالاً [أصل] الشئ»: آن چیز را از بن برکنند. این معنا آن قدرت وسعت یافته است که به هر آنچه که وجود چیز دیگری به آن بسته است نیز اطلاق می‌گردد. از این روی، «پدر» برای «پسر

« و «رود» برای «جوی» اصل است. «اصل» مقابل «فرع» است و «اصول» بر «قوانین» نیز اطلاق می‌گردد (زهره ناصرالدین ۱۳۹۳، ص ۱۲). و در اصطلاح، قاعده عامه‌ای است که می‌توان آن را به منزله دستورالعمل کلی در نظر گرفت و از آن به عنوان راهنمای عمل استفاده کرد (باقری، ۱۳۹۸، ۶۴). بنا بر این، منظور از «اصول» در این تحقیق؛ «قواعد و دستور العمل‌های ثابت و کلی موجود در روابط میان فرهنگ بوکینافاسو است که پذیرش و به کارگیری آن‌ها، فرد را برمی‌انگیزند تا خواسته‌ها، آداب، رسوم و فعالیت‌های گوناگون فرهنگ خود و سایر فرهنگ را در راستای تحقق هدف تنظیم نماید.

شیوه: واژه شیوه، در لغت به معنای: «راه، روش، قاعده، قانون، طریقه، قاعده، خوی و عادت» آمده است (معین، فرهنگ معین، ذیل واژه شیوه) و در اصطلاح به معنای نمونه‌های رفتاری که عمل به آن‌ها موجب تحقق طرح‌های راهبری آموزشی (روش‌ها) می‌شود. «شیوه»، مجموعه اموری است که انسان را برای رسیدن به هدف و انجام کار مورد نظر به صورت روشمند کمک می‌کند.

ارتباط: کلمه «ارتباط» مصدر عربی باب افتعال و در فارسی از نظر لغت دو معنی برای ارتباط ذکر می‌کند:

الف: به عنوان مصدری که به معنی ربط دادن، پیوند دادن، و بستن چیزی را با چیزی دیگر گویند (محمد معین، ۱۳۷۵ ج ۱ ص ۱۷۹).

ب: به عنوان اسم مصدر که به معنی بستگی، پیوند، پیوستگی و رابطه استعمال می‌شود (محمد معین، ۱۳۷۵ ج ۱ ص ۱۷۹). واژه ارتباط، در زبان لاتین به معنای: «ارتباط،

رابط، رسانگری، مبادله، تبادل، گفت‌و شنود» (آریان پورکاشانی). و در اصطلاح، علوم ارتباطاتی، مفاهیم گوناگونی نظیر: انتقال و انتشار آگاهی‌ها و اندیشه‌ها، ایجاد پیوستگی

اجتماعی و اشتراک فکری عمومی را می‌گیرد. ساروخانی می‌نویسد: «ارتباط عبارت از انتقال معانی یا پیام از طریق نمادها است، زمانی که انسان از طریق نمادها به تأثیر بر یکدیگر می‌پردازند در ارتباط با یکدیگر قرار می‌گیرند» (ساروخانی، ۱۳۷۳، ص ۲۰).

این واژه در لغت به معنای جلو، پیش، بالا، کشیدن و اعتلا بخشیدن (دهخدا، ۱۳۳۷). همچنین به معنای ادب، تربیت، دانش، علم، معرفت، مجموعه آداب و رسوم، مجموعه علوم و معارف و هنرهای یک قوم و ... آمده است (محمد معین، ۱۳۷۵ ج ۱ ص ۱۷۹). و در اصطلاح، فرهنگ به عنوان شکل دهنده به ذهن و رفتار عمومی جامعه است. حرکت جامعه بر اساس فرهنگ انجام می‌دهد. فرهنگ مثل توری است که ماهی‌ها بدون اینکه خودشان بدانند در داخل این تور حرکت می‌کنند و به سمتی هدایت می‌شوند (مقام معظم رهبری آیت الله خامنه‌ای ۱۳۸۱). امام خمینی (ره): «فرهنگ مبدأ همه خوشبختی‌ها و بدبختی‌های ملت است اگر فرهنگ ناصالح شد این جوان‌هایی که تربیت می‌شوند به این تربیت‌های ناصالح این‌ها در آتیه فساد ایجاد می‌کنند» (امام خمینی، ۱۳۶۸).

میان فرهنگی

ارتباطات میان فرهنگی، معمولاً ارتباطاتی است که میان اعضای فرهنگ‌های در تماس یا میان سخنگویان یا نمایندگان فرهنگی رخ می‌دهد (غمامی، ۱۳۹۵). ارتباطات میان فرهنگی از ارتباطات درون فرهنگی و ارتباطات بین فرهنگی متمایز است، ارتباطات درون فرهنگی میان مردمی که فرهنگ مشترک دارند رخ می‌دهد و ارتباطات بین فرهنگی به تبادلات بین شخصی افراد از فرهنگ‌های گوناگون در نشست‌ها اشاره دارد (غمامی، ۱۳۹۵، ص ۳۵). بر این اساس می‌توان امور درون فرهنگی بین «فرهنگی» «چند فرهنگی»، «فرا فرهنگی» و میان فرهنگی» را به صورت زیر تعریف نمود:

۱- امر درون فرهنگی فعالیت و کنش در درون یک فرهنگ است.

۲- امر بین فرهنگی فعالیت و کنش درباره یک فرهنگ از دیدگاه فرهنگ دیگری است.

۴- امر چند فرهنگی همکاری و کنش افرادی از فرهنگ‌های مختلف است مشروط به

اینکه هر یک به فرهنگ خود توجه داشته و از آن بهره گیرند.

۵- فرافرهنگی فعالیت و کنش با خلق یک چارچوب فکری واحد فراسوی دیدگاه‌های

فرهنگی خاص است.

بورکینافاسو

بورکینافاسو کشوری است که در غرب آفریقا قرار دارد. بورکینافاسو دارای ۱۳ منطقه و ۴۵ استان است؛ مساحت آن حدود ۲۷۴۰۰۰ کیلومتر مربع است. واگادوگو پایتخت بورکینافاسو است که در مرکز کشور قرار دارد، بوبود یلاسو پایتخت دوم و اقتصاد و فرهنگی این کشور است آن شهر در غرب بورکینافاسو قرار دارد و شلوغ‌ترین شهر بعد از واگادوگو است، این شهر مثل شهرهای دیگر نیست بلکه شهر دارای آثار و فرهنگ‌های گوناگون بسیار تفریحی و قدیمی زیبا می‌باشد. مانند (مسجد دیلاسوبا) که در مرکز آن شهر است. این کشور تا ۴ آگوست ۱۹۸۴ به نام ولتا بالا نامیده می‌شد، زمانی که به بورکینافاسو تغییر نام داد، زمانی که رژیم نظامی اجتماعی برقرار شد. نام قدیمی ولتا بالا با نام سه رودخانه مهم مرتبط بود: ولتا سیاه، ولتا سفید و ولتا سرخ که امروزه به ترتیب موهون، ناکامبه و نازینون نامیده می‌شوند. بورکینا یکی از کشورهای فرانسوی زبان است.

نام بورکینافاسو از دو کلمه متعلق به دو زبان مختلف تشکیل شده است: در زبان مور، بورکینا به معنای "مرد یکپارچگی" و در زبان دیولا، فاسو به معنای "خانه اجداد" یا "کشور" است. به طور کامل، نام بورکینافاسو به معنای "وطن مردان صادق" است. در اصل، عبارت

"جمهوری بورکینافاسو" نباید استفاده شود، زیرا اصطلاحات رسمی معتقدند که فاسو شکل جمهوری ایالت است. بنابراین ما باید بگوییم "رئیس‌جمهور جمهوری یا" رئیس‌جمهور فاسو"، اما این فرض بر این است که هر فردی بتواند معنای "فاسو" را بداند.

زبان رسمی این کشور فرانسوی است و مهم‌ترین اقوام آن عبارت‌اند از موسی (۵۳ درصد) فولانی (۷ درصد)، لوبی (۲ درصد) دیولا یا بامبارا (۸ درصد) مانده (۱ درصد) سنوفو (۲ درصد) و کروسو (۲ درصد) اسلام در بورکینافاسو بیشترین پیرو را دارد و بر اساس آخرین سرشماری عمومی این کشور در ۲۰۲۳م ۷۰ درصد مردم این کشور مسلمان‌اند. مسیحیان ۱۵ درصد و پیروان ادیان بومی و سایر ادیان ۱۵ درصد مردم این کشور را تشکیل می‌دهند. پایتخت این کشور و آگادوگو است و شهرهای مهم آن عبارت‌اند از: بوبودیولاسو کودوگو آواهیگویا و با نفورا(fr.wikipedia.org). هر گروه قومی یا قبیله، به زبان یا لهجه خود گفتگو می‌کند. در مرکز کشور زبان موسی‌ها، موره، بیش از دیگر زبان‌ها به کار می‌رود. زبان‌های دیولایی و هوسایی معمول‌ترین زبان‌های تجاری است. زبان رسمی کشور فرانسوی است، اما کاربرد آن به نخبگان محدود شده است.

گروه‌های قومی بورکینافاسو

بورکینافاسو دارای تنوع قومی بسیار غنی است که هر قوم دارای تاریخ، زبان، فرهنگ و سنت‌های خاص خود می‌باشد. مهم‌ترین این گروه‌ها عبارت‌اند از:

۱. موسی‌ها با (۵۲٪ جمعیت) که اکثریت قومی کشور را تشکیل می‌دهند. زبان آنها موره (Mòoré) و فعالیت شان بیشتر کشاورزی (ارزن، ذرت) و دامداری است. ویژگی مهم آنها این است که دارای ساختار اجتماعی قبیله‌ای به رهبری "مورو نابا"، معروف به مجسمه‌های چوبی و جواهرات می‌باشند.

۲. پول ها / فولانی ها؛ (%/۵/۸ جمعیت کشور را تشکیل دادند. فعالیت شان، دامداری سنتی (کوچ نشین و نیمه کوچ نشین) است و زبان شا: فولفولده است. ویژگی مهم آنها: فرهنگ شفاهی غنی (شعر و داستان)، لباس های رنگارنگ و اکثراً مسلمان است (fr.wikipedia.org).

۳. گورونسی ها: محل سکونت آنها، مرز بورکینافاسو و غنا. ویژگی مهم آنها این است که این قوم دارای ماسک های رنگارنگ، مجسمه های چوبی و نقاشی های دیواری هندسی روی خانه های گلی می باشند.

۴. بوبوها: محل سکونت آنها، حول شهر بوبو دیولاسو و فعالیت شان، کشاورزی (سورگوم، پنبه) است. ویژگی مهم شان: هنرهای دستی (سفال، بافندگی) و ماسک های آیینی مشهور است.

۵. لوبی ها: محل سکونت شان: جنوب غرب بورکینافاسو است. و دارای ویژگی هایی مانند: مجسمه های چوبی آیینی، معماری مستحکم گلی و جامعه ای پدرتبار با دین آنیمیستی اند.

۶. دیولاها (%/۴ جمعیت): شغل بیشتر آنها: تاجر و واسطه ی تجاری است. آنها نقش کلیدی در شبکه های تجاری فرامرزی، زبان دیولا به عنوان زبان میانجی دارند.

۷. گورمانچه ها: ویژگی شان: علامت های خاص روی صورت، کشاورزی و صنایع دستی (سفال گری) دارند.

۸. بیساها: محل سکونت: مرکز-شرق (around Tenkodogo) و مهمترین فعالیت آنها: کشاورزی است.

۹. توآرگا ها (اقلیت): سبک زندگی آنها، کوچ نشین و صحرانشین و فعالیت مهم آنها،

دامداری (شتر) است. ویژگی برجسته آنها: صنایع دستی مشهور (جواهرات نقره و چرم)، زبان تاماشک و خط تیفیناغ است.

مبانی نظری

این تحقیق با مروری بر اصول کلی ارتباطات، چارچوبی نظری برای درک پویایی‌های ارتباطی در بسترهای میان‌فرهنگی، به‌ویژه تعامل میان فرهنگ‌های غالب و فرعی (هم‌فرهنگ)، ارائه می‌دهد. در این راستا، نظریه «هم‌فرهنگی» به‌عنوان چارچوب نظری اصلی این پژوهش مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۱. اصول بنیادین ارتباطات

شش اصل کلیدی برای ارتباط مؤثر معرفی شده‌اند:

۱. همه چیز ارتباط است: ارتباط فقط به زبان محدود نمی‌شود و بخش عمده‌ای از پیام از طریق ابزارهای غیرکلامی منتقل می‌شود.

۲. شیوه ارسال پیام مهم است: لحن صدا، زبان بدن و حالات چهره در تفسیر پیام نقش حیاتی دارند.

۳. دریافت پیام بر ارسال آن اولویت دارد: معنای واقعی ارتباط، همان است که توسط دریافت‌کننده درک می‌شود، نه آنچه فرستنده قصد داشته است.

۴. آغاز پیام تعیین‌کننده است: اولین کلمات می‌توانند برداشت کلی از پیام را شکل داده و در صورت عدم دقت، باعث سوءتفاهم شوند.

۵. ارتباط یک فرآیند دوطرفه است: ارتباط موفق تنها با بیان نظر شخصی حاصل نمی‌شود، بلکه نیاز به دریافت و درک صحیح از سوی طرف مقابل نیز دارد.

۶. ارتباط یک کنش آگاهانه است: ما پیام خود را با توجه به مخاطب و تجربیات جدید،

به صورت پویا و آگاهانه شکل می‌دهیم.

عناصر و انواع ارتباط

عناصر ضروری: هر ارتباط شامل حداقل چهار عنصر: منبع، پیام و مقصد و ابزار انتقال پیام است. اما ارتباطات از جنبه‌های مختلفی تقسیم‌بندی می‌شوند، از جمله:

ارادی / غیرارادی؛ رسمی / غیررسمی؛ کلامی / غیرکلامی؛ فردی / جمعی؛ یک‌طرفه / دوطرفه؛ مستقیم / غیرمستقیم (کریس کول، ۲۰۱۸). زبان ابزاری (تبلیغاتی): گاهی ارتباط با هدف القاء و ترغیب برقرار می‌شود (مانند تبلیغات تجاری و سیاسی). این نوع ارتباط معمولاً یک‌طرفه است و از ابزارهایی مانند تأکید بر اقتدار، قدرت یا حقانیت برای متقاعد کردن استفاده می‌کند.

ارتباطات میان‌فرهنگی و نظریه‌های کلیدی

این حوزه به مطالعه تعامل بین افراد با پیشینه‌های فرهنگی متفاوت می‌پردازد. از جمله نظریه‌های مهم این حوزه عبارتند از:

- نظریه ابعاد فرهنگی هافستد: برای مقایسه فرهنگ‌ها بر اساس شش بعد مانند فاصله قدرت و فردگرایی در مقابل جمع‌گرایی (Hofstede, G. (۱۹۸۰)).
- نظریه ارتباطات میان‌فرهنگی ادوارد تی. هال: بر نقش ارتباطات غیرکلامی و فاصله‌های فرهنگی تأکید دارد.
- نظریه سازگاری میان‌فرهنگی یانگ یون کیم: فرآیند سازگاری افراد با فرهنگ‌های جدید را بررسی می‌کند.
- نظریه پسااستعماری (ادوارد سعید و هومی بابا): به تأثیرات استعمار و رابطه قدرت در

شکل گیری روابط فرهنگی می پردازد (Hofstede, G. (۱۹۸۰)).

تمرکز بر نظریه «هم فرهنگی»:

این تحقیق به طور خاص بر نظریه هم فرهنگی (ارائه شده توسط اورب و گردآوری شده توسط گادیکانست) تمرکز دارد. این نظریه به بررسی نحوه تعامل اعضای یک "هم فرهنگ" (گروه اقلیت یا به حاشیه رانده شده) با اعضای "فرهنگ غالب" می پردازد.

فرضیات: این نظریه بر دو پایه استوار است: ۱) وجود یک گروه هم فرهنگ حاشیه نشده. ۲) استفاده این گروه از راهبردهای ارتباطی برای شنیده شدن (M.P. ۱۹۹۸, p. ۱-۲۶, Orbe,).

راهبردها و پیامدها: اعضای هم فرهنگ از سبک های ارتباطی مختلفی (ترکیبی از همانندسازی، اقامت/انطباق و جدایی همراه با جرأت ورزی، عدم جرأت ورزی یا پرخاشگری) استفاده می کنند که به سه نتیجه کلی می انجامد:

۱. همانندسازی: فرد هم فرهنگ کاملاً در فرهنگ غالب ادغام شده و تفاوت ها از بین می روند.

۲. اقامت (انطباق): تفاوت ها حفظ می شوند و فرهنگ غالب، هم فرهنگ را می پذیرد و ادغام می کند.

۳. جدایی: هیچ ارتباط معناداری بین دو گروه برقرار نمی شود.

اصول حاکم بر ارتباطات میان فرهنگی در بورکینافاسو

بورکینافاسو، با برخورداری از تنوع قومی و فرهنگی چشمگیر، الگوهای ویژه ای را در روابط میان فرهنگی دنبال می کند. این الگوها ریشه در سنت های بومی، ارزش های اجتماعی و تحولات سیاسی-اجتماعی این کشور دارند. در ادامه، به تبیین اصول کلیدی حاکم بر

ارتباطات میان فرهنگی در بورکینافاسو، می‌پردازیم:

تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که تعاملات فرهنگی در بورکینافاسو بر چند اصل بنیادین استوار است:

۱. احترام به کثرت‌گرایی و تنوع: پذیرش تفاوت‌های قومی، زبانی و مذهبی به عنوان یک «ثروت ملی» و نه عاملی برای تفرقه، اصلی است که در بسیاری از آیین‌ها و مناسبات اجتماعی این کشور ریشه دارد. (Nacambo, F. (۲۰۱۹).

۲. گفت‌وگوی سازنده بین نهادهای سنتی و مدرن: نقش رهبران سنتی و قبیله‌ای (مانند «مورو نابا» در قوم موسی) در میانجیگری و حل تعارضات، در کنار نهادهای مدرن حکومتی، از ارکان مهم حفظ تعادل فرهنگی است.

۳. ترویج همگرایی فرهنگی از طریق رسانه‌ها: رسانه‌های ملی (رادیو و تلویزیون) با تولید محتوا به زبان‌های محلی و پوشش جشنواره‌های مشترک، در جهت تقویت هویت جمعی و ملی گام برمی‌دارند.

۴. تأکید بر ارزش‌های جمعی و انسجام اجتماعی: با وجود تنوع، ارزش‌هایی چون مهمان‌نوازی، احترام به بزرگان و همبستگی اجتماعی در بین اکثر اقوام مشترک است و به عنوان پلی برای ارتباط عمل می‌کند.

در جهان امروز که ارتباطات انسانی مرزهای جغرافیایی را پشت سر گذاشته‌اند، روابط میان فرهنگی اهمیت روزافزونی یافته است. تنوع فرهنگی، مهاجرت و جهانی‌سازی، نیاز به تعامل سازنده و درک متقابل را پررنگ‌تر کرده‌اند.

این مقطع با عنوان «اصول حاکم بر روابط میان فرهنگی»، با تکیه بر مبانی نظری و عملی، ۶۷ چارچوبی برای تقویت این روابط ارائه می‌دهد. در کنار دیدگاه‌های علمی، از آموزه‌های

اسلامی و سایر ادیان نیز بهره گرفته شده تا مفاهیمی چون کرامت انسانی، احترام متقابل، گفت‌وگوی عقلانی و همزیستی عادلانه تبیین شوند.

پژوهش در دو بخش تنظیم شده است: بخش نخست به اصولی مانند احترام، گشودگی ذهن، همدلی، عدالت و گفت‌وگو می‌پردازد و بخش دوم راهکارهای عملی تقویت این اصول در سطوح فردی و اجتماعی را ارائه می‌دهد. در پایان، با بررسی نمونه‌ای از کشور بورکینافاسو، کاربرد عملی این اصول در جامعه‌ای متنوع تحلیل می‌شود.

مطالعه این مقطع، گامی مؤثر در مسیر ارتقای فهم متقابل و ایجاد روابطی عادلانه و محترمانه میان فرهنگ‌هاست.

اصول کلیدی و شیوه‌های عملی

احترام متقابل و پذیرش تفاوت‌ها:

مفهوم: به رسمیت شناختن حق وجود و هویت فرهنگی دیگران، بدون قضاوت یا برتری جویی.

مبانی دینی و فرهنگی:

قرآن: آیه ۱۳ سوره حجرات بر آفرینش انسان‌ها از اقوام و قبایل مختلف برای «تعارف» (شناخت یکدیگر) تأکید می‌کند و معیار برتری را تقوا می‌داند. آیات دیگری مانند «لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ» (بقره: ۲۵۶) بر نفی اجبار در دین و احترام به انتخاب فردی صحه می‌گذارند.

احادیث اسلامی: بر کرامت ذاتی همه انسان‌ها (مانند حدیث "الناس کُلُّهُمْ عِیَالُ اللَّهِ" از امام علی (ع)) و رفتار نیک با همه مردم (حتی با روی خوش) تأکید شده است (نهج البلاغه، حکمت ۲۱۱).

مسیحیت: قاعده طلایی ("با دیگران آنگونه رفتار کنید که می‌خواهید با شما رفتار

شود» (انجیل متی ۷:۱۲). و تشویق به زندگی صلح‌آمیز با همه از مبانی این اصل است.

گشودگی ذهنی و انعطاف‌پذیری

مفهوم: داشتن ذهنی کنج‌کاو و آماده برای یادگیری از فرهنگ‌های دیگر و توانایی تطبیق رفتار و نگرش.

ارکان سه‌گانه (بر اساس مدل‌های علمی):

الف- دانش: آگاهی از تفاوت‌های فرهنگی، هنجارها و ارزش‌ها.

ب- نگرش: داشتن ذهن باز و پرهیز از قضاوت شتابزده.

ج- مهارت‌ها: توانایی گوش دادن فعال، همدلی و تطبیق سبک ارتباطی.

مبانی دینی و فرهنگی

قرآن: بر تعقل، تدبیر و پرهیز از جمود فکری تأکید می‌کند (مانند آیات سوره بقره و نساء).

آیه «يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ...» (بقره: ۱۸۵). نشان‌دهنده توجه به انعطاف در عمل است.

احادیث متعددی بر نرمش در رفتار (الرفق) و پرهیز از تعصب و تقلید کورکورانه تأکید دارند. ادیان دیگر: «راه میانه» در بودیسم، احترام به تنوع راه‌های معنوی در هندوئیسم و ارزش اختلاف نظر در یهودیت، همگی بر گشودگی ذهنی دلالت دارند.

همدلی فرهنگی

مفهوم: توانایی درک احساسات، تجربیات و نیازهای افراد از منظر فرهنگی آن‌ها، بدون

پیش‌داوری.

کارکرد: این مهارت به برقراری ارتباط مؤثرتر و کاهش سوء تفاهم‌ها کمک شایانی

می‌کند.

برابری و عدالت

مفهوم: تضمین حقوق برابر برای همه افراد، فارغ از پیشینه فرهنگی و مبارزه با تبعیض ساختاری.

راهکارها: شناخت و احترام به تفاوت‌های فرهنگی، تحقق عدالت اقتصادی و استفاده مسئولانه از رسانه‌ها.

گفت‌وگوی سازنده

مفهوم: تبادل افکار و ایده‌ها در فضایی امن و محترمانه به منظور دستیابی به تفاهم متقابل.

مبانی دینی و فرهنگی

قرآن: به صراحت به دعوت «بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ» و مجادله «بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ» (نحل: ۱۲۵) فرمان می‌دهد.

احادیث: بر اهمیت «گوش دادن فعال» به عنوان بخشی از احترام به طرف مقابل تأکید می‌شود.

متفکران اندیشمندانی مانند هابرماس (عقلانیت ارتباطی)، باختین (چندصدایی) و بوبر (رابطه من-تو) مبانی فلسفی برای گفت‌وگوی سازنده فراهم کرده‌اند.

۶. شایستگی فرهنگی

مفهوم: این اصل فراگیر، به توسعه توانایی افراد و نهادها برای تعامل مؤثر و مناسب با مردم از فرهنگ‌های مختلف اشاره دارد. این شایستگی از طریق کسب آگاهی درباره فرهنگ خود و دیگران و به کارگیری آن در عمل محقق می‌شود.

۷.

شیوه‌های ارتباطات میان فرهنگی در بورکینافاسو

در این مقطع به بررسی شیوه‌ها و روش‌هایی می‌پردازیم که فرهنگ‌های مختلف در بورکینافاسو برای تعامل و ارتباط با یکدیگر به کار می‌گیرند.

بورکینافاسو کشوری با تنوع بالای فرهنگی و قومی است که بیش از ۶۰ گروه قومی را در خود جای داده است؛ از جمله موسی (Mossi)، فولانی (Fulani)، گورونسی (Gourounsi)، بوبو (Bobo)، سانو (Samo) و دگون (Dogon).

این گوناگونی فرهنگی، منجر به شکل‌گیری روش‌های ارتباطی متنوع و غنی در میان مردم این کشور شده است. هر گروه قومی، شیوه‌های خاصی برای برقراری ارتباط، حل اختلاف، ابراز احترام، و تعامل اجتماعی دارد که ریشه در سنت‌ها، زبان، دین و ساختارهای اجتماعی آن گروه دارد.

این اصول در قالب شیوه‌های عینی و کاربردی متعددی در زندگی اجتماعی بورکینافاسو متجلی می‌شود:

برگزاری جشنواره‌ها و مراسم مشترک (جشن‌های ملی و تاریخی):

- جشن استقلال (۵ اوت): گرامیداشت پایان استعمار فرانسه با رژه و برنامه‌های فرهنگی.
- سالگرد انقلاب (۴ اوت): نماد دموکراسی و برکناری بلز کامپائوره در سال ۲۰۱۴.
- روز شهیدان (۳۰-۳۱ آکتوبر): یادبود قربانیان قیام سال ۲۰۱۴.

جشن‌های مذهبی:

- رمضان و عید قربان: با نماز دسته‌جمعی، قربانی کردن و جشن‌های خانوادگی توسط مسلمانان.

- کریسمس و عید پاک: با مراسم مذهبی و گردهمایی توسط مسیحیان.

جشنواره‌ها و سنت‌های فرهنگی:

- FESPACO: بزرگ‌ترین جشنواره سینمای آفریقا که هر دو سال یکبار برگزار می‌شود.
- هفته ملی فرهنگ (SNC): رویدادی دوسالانه برای نمایش هنر و موسیقی.
- جشن‌های سنتی (مانند دودو و کودو): مرتبط با برداشت محصول، آیین‌های تشریف و احترام به اجداد.
- مراسم آیینی: جشنواره ماسک‌ها در ددگو: پاسداشت ماسک‌های آیینی اقوام مختلف.
- تشییع جنازه و مراسم تشریف: شامل نقاب، رقص و قربانی کردن در اقوام خاص.
- سال نو سنتی (کیباره): نشانه پایان فصل برداشت در قوم موسی.
- این جشن‌ها با موسیقی، رقص و لباس‌های رنگارنگ سنتی همراه هستند و نقش مهمی در "حفظ هویت فرهنگی" و "تقویت وحدت ملی" ایفا می‌کنند.

هدیه دادن

- در بورکینافاسو تحت تأثیر فرهنگ سنتی و آداب و رسوم متنوع قومیت‌های مختلف این کشور است. در زیر به برخی از اصول و شیوه‌های هدیه دادن در بورکینافاسو اشاره می‌شود.
- هدیه دادن نشان‌دهنده احترام، دوستی و قدردانی در روابط اجتماعی است. در مراسمی مانند عروسی، تولد، تشییع جنازه و بازدیدهای رسمی، هدیه نقش مهمی دارد.

انواع و آداب هدایای متداول

- کالاهای سنتی: پارچه‌های رنگارنگ (مانند پارچه‌های «aso danfani» که نماد فرهنگ بورکینابایی است)، صنایع دستی و زیورآلات محلی.
- غذا و نوشیدنی: در برخی مناطق، هدیه بردن غذا یا نوشیدنی‌های محلی مانند «dolo» (آبجوی محلی) مرسوم است (انتشارات وزارت امور خارجه، تهران ۱۳۸۸).
- پول: در مراسم عروسی یا خاک‌سپاری، دادن پول به‌عنوان کمک به خانواده مرسوم

است.

آداب هدیه دادن

- هدیه معمولاً با دو دست تقدیم می شود تا نشان دهنده احترام باشد.
- در برخی فرهنگ های محلی، هدیه بلافاصله باز نمی شود تا نشان دهنده تواضع باشد.

مناسبت های خاص

- عروسی ها: هدایایی مانند پارچه، وسایل خانه یا پول رایج است.
- تولد نوزاد: خانواده و دوستان اغلب لباس یا هدایای نمادین برای نوزاد می آورند.
- مراسم تشییع: هدایا ممکن است شامل کمک مالی یا مواد غذایی برای خانواده متوفی باشد.

- استفاده از سازوکارهای سنتی حل اختلاف: نظام هایی مانند «پالابر» در برخی جوامع، که مبتنی بر گفت وگو و مصالحه توسط بزرگان است، در مدیریت تعارضات محلی کاربرد دارد.

- فعالیت های اقتصادی و توسعه ای مشترک: تشویق به همکاری بین گروه های مختلف در پروژه های کشاورزی و اشتغال زایی، بستری برای تعامل مثبت و کاهش تنش ها فراهم می آورد.

- نقش آفرینی زنان و جوانان: این دو قشر به عنوان پل ارتباطی بین نسل ها و فرهنگ ها، نقش مهمی در انتقال ارزش ها و نوآوری در شیوه های تعامل ایفا می کنند.

ازدواج در بورکینافاسو

مراسم ازدواج در بورکینافاسو رویدادی غنی از رسوم و مفاهیم فرهنگی است که بازتاب دهنده تنوع فرهنگی این کشور آفریقایی غربی است. سنت ها به شدت میان اقوام

مختلف متفاوت است، چه از قوم فولانی باشید و چه از قوم موسسی، اما همگی یک اصل مشترک دارند که اتحاد دو خانواده و دو جامعه را جشن می‌گیرند.

ازدواج در بورکینافاسو تحت تأثیر قوانین مدنی، عرفی و مذهبی است. این کشور در غرب آفریقا دارای تنوع فرهنگی و قومی است که بر شیوه‌های ازدواج تأثیر می‌گذارد. در زیر به مهم‌ترین جنبه‌های ازدواج در بورکینافاسو خواهد گفت:

مذاکره مهریه: نمادی از اتحاد خانوادگی

یکی از رسوم مهم در ازدواج سنتی بورکینافاسو، مذاکره مهریه است. این رسم شامل گفتگو بین خانواده‌های داماد و عروس است که در طی آن هدایایی از جمله پول، لباس، دام و حتی زمین به خانواده عروس تقدیم می‌شود. این فرآیند که از فرهنگ‌های مختلف سرچشمه می‌گیرد، نشان‌دهنده احترام و اتحاد بین خانواده‌هاست.

اقوام و رسوم در ازدواج بورکینافاسو

در قلب بورکینافاسو، قوم موسسی به‌عنوان بزرگ‌ترین قوم این کشور، ازدواج را با مجموعه‌ای از آیین‌های سنتی برگزار می‌کند که نشان‌دهنده غنای فرهنگی و ارزش‌های اجدادی آنان است. در مقابل، در میان قوم فولانی، عروس با جواهرات زیبا و خالکوبی‌های موقتی حنا آراسته می‌شود و با صدای طبل و آواز به خانه جدیدش مشایعت می‌شود که نشان از آغاز زندگی جدید دارد (انتشارات وزارت امور خارجه، تهران ۱۳۸۸).

بَنگ-بودو: معرفی خانواده‌ها

ازدواج در قوم موسسی با مراسم "بَنگ-بودو" آغاز می‌شود، جایی که خانواده داماد برای معرفی رسمی به خانواده عروس مراجعه می‌کنند. این مراسم که اولین تعامل رسمی میان دو خانواده است، فرصتی برای ایجاد احترام متقابل و درک مشترک است. در طی این مراسم،

هدایای نمادین مانند محصولات محلی یا صنایع دستی ردوبدل می‌شود که نشان‌دهنده حسن نیت طرفین است.

موسیقی و رقص

موسیقی و رقص در مراسم نامزدی "پُغ-سیووره" جایگاه ویژه‌ای دارد. ابزارهای موسیقی سنتی مانند "لونگا" (طبل سخنگو)، "کولوگو" (نوعی عود) و بالافون (زیلفون آفریقایی) در این مراسم نواخته می‌شوند. رقص‌های همراه این موسیقی نمادین بوده و داستان‌هایی از عشق و زندگی را روایت می‌کنند که ارزش‌های اجتماعی و خانوادگی قوم موسسی را بازتاب می‌دهند.

مراسم مهریه

مراسم مهریه یا درخواست رسمی ازدواج یکی از ارکان اصلی رسوم ازدواج در بورکینافاسو است. این مراسم تنها به تبادل مادیات محدود نمی‌شود، بلکه نشان‌دهنده همبستگی اجتماعی و احترام متقابل میان خانواده‌هاست. این رسم علاوه بر تأیید اجتماعی ازدواج، تعهدی است به حمایت از زوج جوان در مسیر زندگی مشترک.

ضیافت عروسی

ضیافت عروسی، نمادی از سخاوت و همبستگی اجتماعی است. غذاهایی همچون "تو" (نوعی فرنی غلیظ ارزن) و "برنج چرب" از غذاهای سنتی و محبوب این مراسم هستند. این غذاها با همکاری خانواده‌ها آماده شده و به‌طور اشتراکی سرو می‌شوند تا حس وحدت و برابری را میان مهمانان تقویت کنند (UNESCO, ۲۰۲۰).

در نهایت، مراسم ازدواج در بورکینافاسو نه تنها یک جشن خانوادگی، بلکه فرصتی برای اتحاد فرهنگی، اجتماعی و نسلی است که اهمیت ویژه‌ای در زندگی مردم این کشور دارد.

نتیجه گیری

بورکینافاسو، با تکیه بر غنای فرهنگی و تنوع قومی خود (شامل بیش از ۶۰ گروه قومی)، الگویی بومی و موفق برای مدیریت ارتباطات میان فرهنگی ارائه می دهد. این الگو بر پایه اصول ثابتی مانند احترام به کثرت گرایی، گفت و گوی سازنده، و ترویج همگرایی فرهنگی از طریق رسانه ها و نهادهای سنتی و مدرن استوار شده است.

شیوه های عملی همچون برگزاری جشنواره های مشترک (مانند FESPACO و هفته ملی فرهنگ)، استفاده از سازوکارهای سنتی حل اختلاف (مانند پالابر)، آموزش چندزبانه، و ترویج ازدواج های بین قومی، به صورت عینی به تقویت همزیستی مسالمت آمیز و انسجام اجتماعی کمک می کنند.

این پژوهش نشان می دهد که تعادل بین هویت های قومی و هویت ملی، از طریق بهره گیری از ظرفیت های درون فرهنگی و تقویت گفتگوی بین فردی و نهادی، نه تنها امکان پذیر است، بلکه به عنوان یک «ثروت ملی» در بورکینافاسو شناخته می شود.

منابع

الف- فارسی

قرآن کریم

نهج البلاغه

۱- انجیل متی

۲- آلفردجی، اسمیت، ارتباطات و فرهنگ (۳)، مترجم: طاهره فیضی و دیگران، سازمان چاپ و انتشارات، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، زمستان ۱۳۸۲.

۳- امام خمینی، روح الله، ۱۲۷۹-۱۳۶۸، صحیفه امام، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، تهران.

۴- اصفهانی، الراغب، مفردات الفاظ القرآن، بیروت الدار الشامیه، الطبعة الاولى ۱۴۱۶-۱۹۹۶م.

۵- آشوری، داریش، تعریف‌ها و مفهوم فرهنگ، تهران، آگاه، ۱۳۷۹.

۶- بورکینافاسو، به سفارش دفتر مطالعات سیاسی و بین‌الملل، انتشارات وزارت امور خارجه، تهران ۱۳۸۸.

۷- خسرو باقری ناشر مدرسه ۱۳۹۸

۸- دادگران، کاظم، وسایل ارتباط جمعی، تهران، چاپخانه گیلان، چاپ اول.

۹- دادگران، سیدمحمد، مبانی ارتباطات جمعی، انتشارات فیروزه تهران ۱۳۸۵.

۱۰- دارالهدی، گزارش فعالیت‌های بنیاد دارالهدی در آفریقا، تهران ۱۳۸۱.

۱۱- معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، تهران، چاپ هشتم، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۵

۱۲- دکتر دیان، ساموئل، تابستان، فصلنامه پژوهش‌های فرهنگی آرمان، ۱۳۰۱، سال ششم شماره.

۱۳- دهخدا، علی اکبر، لغت‌نامه دهخدا، تهران، چاپ سیروس، ۱۳۳۷.

۱۴- سید احمد، سیدمرادی، شیعه در آفریقا، مؤسسه بستان کتاب، قم، ۱۳۹۹.

ب- پایان نامه‌ها

۱۵- حامد، حسنی، شیوه‌های ارتباطی امام رضا (ع) با تمرکز بر دوره ولایت‌عهدی، انتشارات المصطفی، قم/۱۳۹۳

۱۶- ناصرالدین، زهرا، اصول حاکم بر روابط درون خانواده از دیدگاه قرآن و سنت، انتشارات المصطفی، ۷۷

قم/۱۳۹۳.

ج- لاتین

- ۱۷- Hofstede, G. (۱۹۸۰). Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values
- ۱۸- Oberg, K. (۱۹۶۰). "Cultural Shock: Adjustment to New Cultural Environments". Practical Anthropology.
- ۱۹- M.P. Orbe, « From the standpoint(s) of traditionally muted groups : Explicating a co-cultural communication theoretical model », Communication Theory, vol . ۱۹۹۸
- ۲۰- Nacambo, F. (۲۰۱۹). Intercultural Communication in West Africa. Routledge.
- ۲۱- Sawadogo, J. (۲۰۲۰). Cultural Traditions and Conflict Resolution in Burkina Faso. Oxford.
- ۲۲- Theory. In Theorizing About Intercultural Communication et scolarisation au Burkina Faso : la dimension culturelle en question. Burkina Faso, Janiary, ۲۰۰۸ .
- ۲۳- UNESCO. (۲۰۲۰). Promoting Intercultural Dialogue in Burkina Faso.
- ۲۴- psychology, Qualitative Research in Psychology, ۳:۲, ۷۷-۱۰۱, DOI: ۱۰.۱۱۹۱/۱۴۷۸۰۸۸۷۰۶qp۰۶۳oa
- ۲۵- William B. Gudykunst (Editor), Intercultural Communication Theory , ۱۹۸۳.

دوفصلنامه تخصصی تبلیغ و ارتباطات، سال یازدهم، شماره بیست و یکم، پاییز و زمستان ۱۴۰۴